

PHOKAIA'DA AKURGAL'IN KAZILARI IŞIĞINDA SON DÖNEM ÇALIŞMALARI

VI. Türk Tarih Kongresi'nde Foça Kazıları üzerine bir bildiri sunan Akurgal, "Arkeoloji literatürünün mühim bir desideratum'u olan bu eski İon şehrinin kazılması, Hellen arkaik çağı keramiği ile İon mimari nizamı için mühim neticeler sağlamıştır" demişti¹. Burada Akurgal Phokaia'nın arkeoloji literatüründe önemli bir desideratuma sahip olduğunu vurgulamak istemişti. Yine yıllar sonra Phokaia kazıları tarafımızdan yeniden ele alındığında Akurgal şöyle demişti: "Gerçekten büyüleyici bir doğa yapısına sahip Phokaia, eski çağın en albenili ve en büyüleyici olduğu gibi en güzel kentiydi"².

Foça'da arkeolojik kazıları başlatan Felix Sartiaux 1913, 1914 ve 1920 yıllarında sondajlar yaptı. Sartiaux'nun tüm bu sondaj kazıları savaş yıllarına rastlar; bu nedenle Sartiaux Foça'da uzun süreli çalışmadı. 1920'lerden sonra Foça'da uzun süre bilimsel nitelikli kazılar yapılmadı.

Aradan 32 yıl geçtikten sonra Foça'da kazıların yapılması yeniden gündeme gelir. 1948 yılında Bayraklı Kazıları'na başladığında Foça'ya ilk kez gitmiş olan Akurgal, onun doğa güzelliğine hayran olur. 1951 yılında Bayraklı kazılarına ara verir. Akurgal, Müzeler Genel Müdürü Dr. Cahit Kınay ile birlikte bir program hazırlar. Batı Anadolu'da Troia I-VI tabakalarıyla çağdaş kültürlerin, Hellen Kolonizasyonunun, Anadolu'daki en eski Trak kavimlerinin izleriyle ilgili sunumların aydınlatılması ve Aiol ile İon uygarlıklarına ait kalıntıların saptanması için sistemli çalışmalar yapılması programlanır. Bu programa göre

Kyme ve Foça'da kazılar yapılması kararlaştırıldı. Foça'nın Aiol bölgesi içinde bir İon yerleşmesi olması, M.Ö. 7. yüzyılın sonu ile 6. yüzyılın ilk yarısında Hellen dünyasında önemli bir yere sahip olması ve Batı Akdeniz'de koloniler kurması yönünden incelenmesi gereken bir merkez olması, kazıların burada yeniden ele alınmasına neden oldu. Eski kazıların sonuçlarının ise yeterince yayınlanmaması ve malzemenin de nerede olduğunun bilinmemesi nedenleriyle sistemli çalışmaların yapılması zorunlu bulundu. Akurgal İzmir Müzesi Müdürü Hakkı Gültekin ile birlikte Foça'da 1952 yılının Ekim ayında birkaç araştırma sondajı yaptı. Böylece bilimsel nitelikli kazılar, yaklaşık 32 yıl gibi uzun bir aradan sonra tekrar ele alınmış oldu³.

1952 yılında araştırma olarak yeniden ele alınan kazılar, 1953 yılının Temmuz ayından itibaren kapsamlı olarak yapılmaya başlandı⁴. Kazılar 1952'den 1957 yılına kadar sürekli olarak yapıldı. Daha sonra 1970 yılı ve öncesinde birkaç kazı mevsiminde de çalışmalarda bulunuldu. Tüm kazılar bo-

³ Akurgal 1956a, 13; Akurgal 1956b, 32-33.

⁴ Prof. Dr. Ekrem Akurgal başkanlığındaki ilk kazı kurulu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden Dr. Yusuf Boysal, Baki Ögün, Müzeler Genel Müdürlüğü'nden Şube Müdürü Ahmet Dönmez, Arkeolog Nihal Koloğlu, İstanbul Arkeoloji Müzelerinden Nezih Fıratlı ile Münster Üniversitesi'nin Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji Enstitüsünde okuyan doktora öğrencisi Bayan Marion Pies'den oluşuyordu. Akurgal bu kazıları Cevdet Bayburtluoğlu, Ümit Serdaroğlu ve Cevat Erder ile yürütür. İkinci Dönem Kazılarının son kampanyaları Akurgal adına Ümit Serdaroğlu yönetiminde gerçekleştirilir. Bu son kampanyalardan biri de yine Akurgal adına Coşkun Özgünel ve Güven Bakır tarafından yapılır.

¹ Akurgal 1967, 76.

² Özyiğit 1998b, önsöz ve arka kapak.

yunca genellikle yarımada üzerinde çalışıldı. Yarımada üzerinde yapılan kazılar altı ayrı sektör biçiminde gerçekleştirildi. Büyük açmalar biçimindeki bu sektörlerin her biri bir harf ile adlandırıldı: A, B, C, D, F ve H. Yarımada'nın kıstak bölümünde ve anakarada da bazı kazılar yapıldı. Kentin doğusundaki Maltepe Tümülsünde yapılan çalışmalar da bunlardan biridir. Öte yandan kentin güneyindeki Şeytan Hamamı'nda da temizlik ve kazı çalışmalarının yanı sıra, Foça'nın 7 km doğusunda İzmir karayolunun yakınında Pers Mezar Anıtı'nda da incelemelerde bulunuldu. Şimdi tüm bu sektörlerde yapılan çalışmaları, eldeki yayımlar çerçevesinde tek tek inceleyelim:

A Açması: Bu açma kazıların ilk kez başladığı 1952 yılında kazıldı. Yarımada'nın kıstak bölümüne yakın, bugün kalıntıları olmayan Aya Fotini Kilisesi'nin yıkıntıları yakınında bulunuyordu. Yapılan kazılarda siyah figür tekniğindeki Arkaik Dönem seramiklerinin yanı sıra, Geç Geometrik Dönem seramikleri ele geçti. Bu seramiklerin yanı sıra kayalık zemin üzerinde bir mimari kalıntının da varlığı saptandı. Böylece bu A açmasının bulunduğu yerde Arkaik Kent yerleşiminin varlığı anlaşıldı⁵. Bu kazı sonuçlarıyla Arkaik Kentin yarımada üzerinde bulunduğu sonucuna varıldı. Oysa tarafımızdan gerçekleştirilen son dönem kazılarında ise, Arkaik Kent'in asıl anakarada olduğu ve çok geniş bir alana yayıldığı, doğal olarak yarımada da uzantılarının bulunduğu ortaya konuldu.

B Açması: B açması yarımada'nın kıstak bölümünde Osmanlı Mezarlığı'nın bulunduğu alanda yapıldı. Bugün bu Türk Mezarlığı artık bulunmuyor; çünkü daha sonraki yıllarda mezarlık kaldırılarak, yerine yeni yapılar yapıldı. Burada yapılan sondajlarda 1.60 m'ye kadar derinliğe inildi. Daha yukarılarda Bizans Dönemi seramiğine rastlandı. 1.60 m'de ise, bir kum tabakasıyla karşı karşıya gelindi; bu nedenle Roma Dönemi'nde bu noktanın deniz

olduğu sonucuna varıldı. Bu derinlikte eski kültür katmanlarına rastlanılmaması da kazıcıları bu sonuca götürdü. Burada yapılan kazıların amacı, Arkaik Dönem Phokaia'sının sınırlarını belirlemek ve Antik Dönem'de bu yarımada'nın bir ada olup olmadığını anlamaktı⁶. Son dönem kazıları sırasında tarafımızdan bu sorulara yanıt getirildi. Bunları daha aşağıda daha sonra inceleyeceğiz.

C Açması: Bu açma Athena Tapınağı'nın bulunduğu düz kayalık platformun üzerinde yer alan bugünkü eski ortaokul yapısının batısında bulunuyordu. Burada yapılan kazılarda hemen kayalara ulaşıldı ve Geç Geometrik Dönem'e ait seramiklerin yanı sıra gri renkli Aiol seramikleri de ele geçti; bu nedenle Akurgal tek tip gri Aiol seramiğinin varlığı nedeniyle Phokaia'nın şimdilik en geç M.Ö. 8.yüzyılda kolonize edildiğini söyler⁷. Bu açmada M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına ait tabakanın kayalık üzerine oturduğu belirtilir. C açmasının yeri kesin değildir. Ancak tanıma göre tapınağın batısında olmalıdır. Bu açma yıllarca açık kaldıktan sonra okul idaresi tarafından yaklaşık 1970'li yılların sonlarında kapatılmıştır. Athena Tapınağı'ndaki kazıların tarafımızdan üçüncü dönem kazıları sırasında yeniden ele alınışı 1998 yılında olup, C açmasının bulunduğu yeri; çünkü tapınağın güney bölümünün kazılması okulun sportif faaliyetlerinin de yapıldığı bir alan olması nedeniyle gerçekleştirilemedi. Athena Tapınağı'nın bulunduğu kaya düzlüğünün körfeze bakan batı kenarında bir kireç kuyusu ile bol sayıda mermerden İon sütun tamburları ortaya çıkarıldı. Böylelikle bu kazılar sırasında bu kaya düzlüğünün üstünde büyük bir yapının yer aldığı ve yıkıldıktan sonra mermer mi-

⁵ Akurgal 1956a, 14; Akurgal 1956b, 33; Akurgal 1993, 57; Akurgal 1995, 34.

⁶ Akurgal 1956a, 14; Akurgal 1956b, 33-34; Akurgal 1993, 57; Akurgal 1995, 34.

⁷ Akurgal 1956a, 14-15; Akurgal 1956b, 33, 35; Akurgal 1995, 34.

mari elemanlarının kirece dönüştürüldüğü anlaşıldı.

D Açması: D açması yarımadaının ortasında, bugünkü otoparkın olduğu yerde bulunuyordu ve Genel Müdürlük elemanlarından arkeolog Nihal Koloğlu tarafından kazıldı. Yapılan kazılarda M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına ait tabakanın altında iki yapı katı bulunduğu vurgulanıyor. D açmasında M.Ö. 6. yüzyıla ait bir evin önemli bölümleri ortaya çıkarıldı. Bu evin bir odasının üç duvarı rektogonal, bir duvarı da yalnız dış yüzeyde olmak üzere poligonaldir. Bu açmada yapılan kazılarda Klazomenai tipi siyah figür tekniğindeki Doğu Yunan seramiği bol sayıda ele geçti. Bu tipte seramik bol sayıda Bayraklı kazılarında da bulundu. Öte yandan bu açmada çok sayıda siyah figür tekniğinde Attika seramiği de bulundu⁸.

F Açması: Yarımadaının doğusunda kıstak bölümünde Ortaçağ kent surunun yakınında bulunan F açması, A açmasının da yakınında ve güneyinde yer alıyordu. Yapılan kazılarda Roma Dönemi'ne ait büyük bir yapının mermerden sütunları ve üst yapı elemanları ele geçti. Akurgal'a göre bunlar belki de Phokaia'nın Roma Dönemi'ndeki agorasına aitti⁹. Ne yazık ki bu açmanın bulunduğu alan, bugün betondan çok katlı yapılarla doldurulmuş bulunuyor.

Athena Tapınağı ve H Açması: Akurgal Athena Tapınağı'nın yerini nasıl bulmuş olduğunu aynen şöyle anlatır: "Foça'ya ilk defa 1948'de Bayraklı Kazılarına başladığımda gitmiş ve onun doğa güzelliğinin hayranı olmuşum. Küçük Liman, Büyük Liman ve yarımadaının batısındaki adacıklar gönül okşayıcı bir görüntü sergiliyordu. O tarihlerde Foça Yarımadası'nın ucundaki kayalık düzlüğün doru-

ğunda, bugün lisenin yer aldığı alanda, inşaatı yarıda kalmış bir ortaokul bulunuyordu. Ortaokulun üç duvarı bitirildikten sonra yapımına ara verilmişti. Yarıda kalmış durumu ile ortaokul, bana eski bir tapınak kalıntısı izlenimini veriyordu. Kendi kendime herhalde Ksenophon ve Pausanias'ın sözünü ettikleri Athena Tapınağı burada yükseliyordu diye düşündüm..."¹⁰. Gerçekten Akurgal'ın izlenimi doğru çıktı; çünkü bu düzlük kentin en güzel ve en yüksek noktasıydı. Kentin Baş Tanrısı olan Tanrı Kadın Athena için böyle bir yerin ayrılması son derece doğaldı. Akurgal doğru düşünmüştü ve yaptığı kazılarda Athena Tapınağı'nın kalıntılarıyla da karşılaştı. Bu düşünceyle kaya düzlüğünün toprakla kaplı olduğu bölümlerinde kazılara başlandı ve ilk buluntu olarak kaya düzlüğünün kuzey kenarında tapınağa ait pişmiş topraktan mimari *terracotta* parçaları ele geçti. Daire biçiminde akroter parçaları ve Ion kymationları ile süslü çeşitli sima parçaları tapınağın ilk belirtiydi¹¹. H açması tapınağın bulunduğu düzlüğün hemen güneyinde, bugünkü liseye ait olan basket sahasının bulunduğu yerdeydi. İlk kez 1954 yılında kazıldı ve 1954'ten 1957'ye kadar açma genişletildi. 1954 yılındaki kazılarda M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına ait bir Ion sütun başlığı bulundu ve bu başlık tapınağa ait diğer mimari parçalarla birlikte ele geçti. Böylece Akurgal'ın varsayımı, yani Athena Tapınağı'nın yeri kesinleşmiş oldu¹². Tüm bu mimari parçaların hepsi tüf taşındandı. Böylelikle en eski tapınağın tüf taşından olduğu, Roma Dönemi'nde ise mermerden yapıldığı anlaşıldı. Tapınağa ait birçok mimari parçanın Roma Dönemi'ne ait duvarın içinde dolgu malzemesi olarak kullanılmış olduğu görüldü. H açmasında ele geçen tapınağa ait mimarlık eserleri Ümit Serdaroğlu tara-

⁸ Akurgal 1956a, 14-15; Akurgal 1956b, 33, 35; Lev.II, IV a; Akurgal 1961, 180, Res. 128-130; Akurgal 1993, 58-59, Lev. 102b, 103; Akurgal 1995, 34, 36,37,38.

⁹ Akurgal 1956b, 38, Lev. 5-6; Akurgal 1993, 59; Akurgal 1995, 36.

¹⁰ Bkz. Dipnot 2.

¹¹ Akurgal 1956b, 36; Akurgal 1993, 58, Lev. 107; Akurgal 1995, 35.

¹² Akurgal 1956b, 36, Lev. 3; Akurgal 1993, 58-59, Lev. 104-108; Akurgal 1995, 35-37, 39-40.

findan incelenmiştir¹³. Bu çalışmadan mimari parçalar hakkında ve özellikle buldukları yer konusunda bilgi ediniyoruz; ancak bu çalışmada ve ikinci dönem kazılarının diğer çalışmalarında büyük Hellenistik duvar diye nitelenen duvarın, sonradan bizim yapmış olduğumuz kazılarda tapınağın ilk yapıldığı zamana ait olan *podium* duvarı olduğu anlaşıldı. Yani bize göre bu *podium* duvarı, M.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreğinden olmalıdır. Tüm sütun başlığı elemanları da bu duvarın doğal olarak ön tarafında yani tapınak *podium* alanının dışında ele geçti. Örneğin Bayraklı'da mantar başlık diye adlandırılan mimarlık elemanının devamı biçiminde olan benzeri, 1955 yılında H açmasının doğu bölümünde, tapınağın *podium* duvarına dik olan daha geç döneme ait bir duvarın içinde iki büyük parça durumunda bulundu. İon başlığı ise, 1954 yılında yani H açmasının ilk kazıldığı zamanda *podium* duvarının 2 m önünde ele geçti. Kanımızca bu başlık, tapınağın asıl sütun başlığı olmalıdır. İzmir Müzesinde bulunan bu başlığın İon kymationları ne yazık ki bugün yerinde değildir¹⁴. 1954 ile 1957 yılları arasında H açmasında çok sayıda tuf taşından tambur ele geçti. Bunlar genellikle daha geç dönem duvarları içerisinde yapı malzemesi olarak kullanılmıştı ve üzerlerinde 31 ile 33 yiv taşıyorlardı. H açmasında 1955 yılında A odasında topuklu sütun parçası ele geçti. Bunun dışında ele geçen bol sayıda sütun tamburlarının yanında az sayıda diğer mimari elemanlar da bulundu. Örneğin sütun altlığına ait *scotia* parçaları, *torus* parçası ve üst yapı elemanı olabilecek inci dizisi süslemeye sahip parçaların tümü tapınağa ait olmalıydı. Buluntuların en ilginçlerinden biri de 1957 yılında yine bu açmada ele geçen palm başlıktır. M.Ö. 6.yüzyılın ortalarına doğru tarihlenen bu başlık, Massalia Hazine Binasının palm başlığına büyük benzerlik gösterir; fakat Phokaia'daki palm başlık ise, bize göre türünün belki de en eski örneğiydi. Bu-

nun dışında *toechobate* parçaları da bulundu. Tüm bu mimari parçalar antik tapınağın bir restitüsyonunu tüm olarak oluşturmaya yeterli değildir. Bunun için kazıların yeniden devam ettirilmesi gerekir. Kazılara yine uzun bir ara verildikten sonra 1970 yılında Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu, Akurgal adına yine H açmasında kazı çalışmalarında bulundu.

Seramik ve Küçük Buluntular: İkinci dönem kazıları sırasında yarımadada yapılan çalışmalarda Myken seramiğine rastlanmadı; ancak Eski Bronz Çağına ait birkaç parça seramiğin ele geçtiği belirtilir¹⁵. İon iskanının Protogeometrik seramikle M.Ö. 9. yüzyıla kadar gittiği anlaşılır. Protogeometrik seramikten sonra M.Ö. 8. ve 7. yüzyıllara ait Geometrik seramik ve tek renkli gri seramik oldukça yoğun olarak bulundu. Protogeometrik, geometrik ve oryantalizan seramiğin dışında bol sayıda bol miktarda siyah figürlü Doğu Yunan seramiği de kazılar sırasında ele geçti. M.Ö. 6. yüzyılda Klazomenai tipi seramiğin dışında başka tip seramiklerin de var olduğu görüldü. Bununla beraber Ceretan Hydriaları ve Northampton Grubu gibi Etruria'da ve İtalya'nın başka merkezlerinde üretilen seramik cinslerinin Foça'dan ayrılmış ustalar tarafından yapıldığını gösteren eserlere rastlanmadı¹⁶. Öte yandan M.Ö. 6. yüzyılın özellikle ilk yarısına ait siyah figür tekniğinde Attika eserleri de Athena Tapınağı'nın çevresinde ele geçti. Attika eserleri Yasemin Tuna Nörling tarafından yayınlandı¹⁷. Seramiğin dışında az sayıda küçük buluntu elde edildi. H açmasında Athena Tapınağı'na sunulmuş olmaları olası olan Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dö-

¹³ Akurgal 1961, 283 vd. Res. 252, 286; Serdaroğlu 1967, 35, 40.

¹⁴ Akurgal 1956b, Lev. 3 a-b; Akurgal 1993, 102 a, 105 a; Akurgal 1995, 37, 39.

¹⁵ Akurgal 1956b, 35; Akurgal 1993, 37; Akurgal 1995, 58.

¹⁶ Akurgal 1956b, 35-36; Akurgal 1957, 39; Akurgal 1993, 58; Akurgal 1995, 37; Bayburtluoğlu 1967, 33-34.

¹⁷ Tuna-Nörling 1993, 16 vd.; 1997, 435 vd.

nem'e ait pişmiş toprak heykelcikler de ele geçti.

Arkaik Nekropolis: Akurgal yayınlanmış raporlarında Arkaik Mezarlığı saptamak için yaptıkları çalışmaların henüz bir sonuca ulaşmadığından, Arkaik mezarlığın bulunması durumunda Foça'daki çalışmaların çok daha verimli bir safhaya gireceğinden söz eder¹⁸.

Kent Duvarı Araştırmaları: İkinci dönem kazıları sırasında Herodotos'un büyük bir önemle övdüğü M.Ö. 6. yüzyıl kent duvarları için yapılan araştırmada Arkaik Dönem suruna ait buluntular ele geçirilemedi; ancak Roma Dönemi'ne ait surun bir bölümü bulundu. Akurgal Foça kent duvarının büyük ölçüde kaya üzerine kurulmuş olduğundan sura ait kalıntıların bulunmasının çok güç olacağından söyler¹⁹.

Maltepe'de Kazılar: Yarımada yapılan kazıların ötesinde Şamlı Nikolaos'un *Nesidion* yani adacık bölümü ile çağdaş olarak sözünü ettiği Lophos'u bulmak düşüncesiyle yarımada'nın 500-700 m doğusunda bulunan Maltepe isimli tepede Nezih Fıratlı ile birlikte çalışmalar yapıldı. Yapılan kazı sondajlarında herhangi bir mimari ele geçirilemedi; ancak bol sayıda Hellenistik ve Roma Dönemleri'ne ait seramik ele geçirildi; bu nedenle bu tepenin Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde bir iskan gördüğü sonucuna varıldı; fakat Arkaik Dönem seramiğinin de bulunması nedeniyle bu tepenin Arkaik Dönem'de de yerleşime sahne olduğunun anlaşıldığı ifade ediliyor. Raporlarda, ele geçen renkli çanak çömleklerin burada en geç M.Ö. 6. yüzyıla ait kültür katlarının varolduğuna işaret ettiğinden söz edilir. Daha sonraki yıllarda da bu alanda birtakım kazılar yapılmasına karar verilmesine karşın, Maltepe denilen bu tepede bir daha kazı yapılmadı; çünkü Arkaik, Hellenistik ve Roma Dönemle-

ri'ne ait seramiğin çok bol olmasına karşın, herhangi bir mimari tabaka ele geçirilemedi²⁰. Bizim daha sonra yaptığımız araştırmalarda buranın bir höyük değil bir tümülüs olduğu anlaşıldı.

Şeytan Hamamı Çalışmaları: Foça'nın hemen güneyindeki tepelerin yamacında kayalara oyulmuş bir mezar bulunur. Şeytan Hamamı diye adlandırılan bu mezarda Akurgal tarafından araştırmalar yapıldı. Bu mezarın Lydia mezarlarına benzediği ifade edilir. Yapılan çalışmalarda ele geçen seramik parçalarına göre, mezarın M.Ö. 4. yüzyılın sonunda yapılmış olduğu sanılır²¹.

Pers Mezar Anıtı Çalışmaları: Akurgal, Foça'nın 7 km doğusunda, asfalt yolun kuzeyinde, tek bir kaya kütesinin oyulmasıyla yapılmış anıt mezar üzerinde de çalışmalarda bulundu. Anıtın Lykia, Lydia ve Phrygia'daki gibi kayadan oyulduğunu ifade eden Akurgal, cephesindeki yalancı kapının örneğine de Lydia eserlerinde rastlanmış olduğunu söyler. Öte yandan İran'da Pasargadae'da Kral Kyros için M.Ö. 530 yıllarında yapılmış olan mezara da çok benzediğini ve Hellen demokratik anlayışına yabancı, krallara özgü ve İran etkisi gösteren böyle bir anıtın, Anadolu'da Pers idaresi zamanında yapıldığı ifade eder. Akurgal tarafından önceleri M.Ö. 4. yüzyıla tarihlenen anıt daha sonra M.Ö. 5. ve 4. yüzyıldan olması gerektiği belirtilir ve anıtın çevresindeki küçük bir bölgeyi yöneten bir Tyran'a ait olduğu varsayımında da bulunur²². Bu anıtta 2000 ve 2001 yılında tarafımızdan önce kazı, sonra restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmaları yapıldı. Bu konu ileride tekrar ele alınacaktır.

¹⁸ Akurgal 1956a, 15; Akurgal 1956b, 39.

¹⁹ Akurgal 1956a, 15; Akurgal 1965b, 37-38; Akurgal 1993, 59; Akurgal 1995, 40.

²⁰ Akurgal 1956a, 14; Akurgal 1956b, 34; Akurgal 1993, 57; Akurgal 1995, 34.

²¹ Akurgal 1976, 709; Akurgal 1993, 57; Akurgal 2000, 292.

²² Akurgal 1961, 294-295, Res. 262; Akurgal 1976, 709; Akurgal 1993, 56-57; Akurgal 2000, 291-292.

SON DÖNEM ÇALIŞMALARI

Son dönem kazıları, yani üçüncü dönem kazıları, bir tesadüf sonucu başladı. 1989 yılında Foça'nın kuzey bölümünde, suni bir tepe olan Roma Dönemi seramik çöplüğünde İzmir Müzesi sondaj kazılarına başladı. Amaç arsa sahiplerinin isteği üzerine sit alanlarının derecelerini düşürmek amacıyla, Kültür Bakanlığının izniyle arkeolojik kalıntıların var olup olmadığını saptamaktı. Böylelikle sit alanları daha da daraltılarak yapılanmaya açılacaktı. 1984 yılında Türkiye'deki sit alanlarını küçültme furyasından Foça da etkilenmiş ve zaten yetersiz olan sit alanları daha da küçültülmüştü. Kentin ortasında kalan I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan bu tepe de yapılaşmak amacıyla sit alanından çıkarılmak veya derecesi düşürülmek istendi ve bu amaçla kazılara başlandı. Yapılan kazılar sonucunda çıkan buluntular karşısında rantiyeciler emellerine ulaşamadı. Bu kazılara da sonradan İzmir Müzesi Müdürü Nihat Sümer aracılığıyla katılmış ve bilimsel başkan olmuştum ve böylelikle üçüncü dönem kazıları başladı. Çalışmalar, 1989 yılından 1992 yıllarına kadar bilimsel başkanlık kazı olarak sürdü. Daha sonra Bakanlar Kurulu Kararıyla kazılar üzerimize geçti. Akurgal tarafından yapılan kazılar, o zamanlar iyi tanımadığımız antik Phokaia hakkında bize oldukça bilgi sağlıyordu; ancak onlar da tam yeterli değildi ve daha da araştırılması gerekiyordu; bu nedenle kentteki çalışmalarımızı ve araştırmalarımızı yoğunlaştırdık; fakat Akurgal tarafından yapılan kazılar olmasaydı, Sartiaux'dan gelen bilgiler son derece yetersiz olduğu için bizi gereken sonuçlara ulaştırmayacaktı. Akurgal'ın kazı yapmış olduğu yerlerde biz de çalışmalarda bulunduk; örneğin Arkaik Dönem kentinin yeri, ünlü Phokaia surlarının araştırılması, Pers Mezar Anıtı'ndaki çalışmalar, Arkaik nekropolisin nerede olduğu ve onun üzerine çalışmalar, Athena Tapınağı ve kentin kuruluşu, *Bakkheion* sorunu gibi. Bu konulardan kentin kuruluşunu öncelikle ele almak istiyoruz.

Phokaia'nın Kuruluşu Üzerine

Antik yazarlara göre, Atinalı önderlerin idaresinde gelen Phokaialılar, Kymelilerin izin verdiği yerde ilk yerleşmelerini kurmuşlardı. Akurgal, Josef Keil'in eski yazarların bu ifadesini, Foçalıların Yunanistan'da Phokis'te oturan halkla bir tutmak yanlısına ve Ion kolonizasyonunu Attika'ya bağlamak gayretine atfettiğini söyler²³. Akurgal, yapmış olduğu kazılarda bulunduğu bol sayıda gri seramiğin, Kymeliler gibi bu ilk yerleşenlerin de Aioller olduğunu kanıtladığını vurgular. Akurgal, kazılarda ele geçen Protogeometrik seramiğin Ionların Phokaia'da en azından M.Ö. 9. yüzyılın sonundan beri yaşadıklarını gösterdiğini ifade eder²⁴. Tarafımızdan yapılan kazılarda Phokaia'nın Aiollerden de çok önce var olduğu anlaşıldı. Kentin güneyindeki yamaçlarda Herodot'un sözünü ettiği surlardan daha da güneyde, Phokaia'nın ilk yerleşim alanı bulunuyordu (Res. 1). Burada yapılan kazılarda Oryantalizan Dönem megaronlarının altında Protogeometrik Dönem oval evleri ortaya çıkarıldı. Erken Protogeometrik Dönem'e ait iki ayrı oval evin varlığı bu alanda Ionların yerleştiğini gösterir. Ayrıca aynı alanda Myken ve Gri Minyas seramiğinin bulunmuş olması da önemlidir. Aynı alanda daha alt seviyelerde M.Ö. 3. ve 2. bin yerleşim izlerine seramiklerle birlikte rastlanılmış olması, en azından M.Ö. 3. binden beri Phokaia'nın var olduğunu bize gösterir²⁵. Bu durum Phokaia'nın kuruluşu açısından önemli bir yeniliktir; çünkü yalnız seramik ele geçmemiş, aynı zamanda yerleşim kanıtları da bulunmuştur.

Arkaik Yerleşimin Yeri

Yukarıda da anlatıldığı üzere ikinci dönem kazıları sırasında yapılan sondajlarda,

²³ Akurgal 1956 b, 38.

²⁴ Akurgal 1995, 32; Akurgal 2000, 290.

²⁵ Özyiğit 1998a, 772-777, Çiz. 2; Özyiğit 2003 (baskıda).

örneğin A açmasındaki kazılarda, Arkaik Kent'in yarımada olduğu görüşüne varıldı. 1989 yılından sonra ele almış olduğumuz kazılarda birçok inşaatın temelinden çıkan buluntular, ayrıca müze sondajlarında bulunan Arkaik Dönem'e ait seramik parçaları, Arkaik Dönem'de kentin çok daha büyük olacağı izlenimini verdi. Yine Foça'nın merkezinde, belediyenin kepçeyle yapmış olduğu su kanalı çalışmaları sırasında (Res. 2), çok sayıda Arkaik Dönem'e ait buluntuların çıkması üzerine, bu alanda yani antik tiyatro ile Küçük Liman arasındaki " Mozaikli Alan " diye adlandırığımız yerde kazılara başladık ve burada kentin en az M.Ö. 7. yüzyıldan Bizans Dönemi içlerine kadar kesintisiz yerleşim gördüğü sonucuna vardık²⁶. Bu kazılarda M.Ö. 7. ve 6. yüzyıl yerleşimlerinin üzerinde Klasik, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemleri'ne ait katların üst üste olduğunu ortaya koyduk. Böylelikle kentin asıl yerleşiminin anakarada bulunduğu, Arkaik Dönem'de ise sınırlarının oldukça büyük olduğu anlaşıldı. Yarımada ise daha önemli yapıların var olduğu, özellikle tapınakların bulunduğu sonucu ortaya çıkarıldı. Ayrıca bu alanın hemen kuzeyinde Roma Dönemi seramik çöplüğünün altında²⁷ ve biraz daha kuzeydeki bir parselde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan M.Ö. 7. yüzyıla ait bir megaron yapısı²⁸, Arkaik Dönem'de yerleşimin oldukça büyük olduğunu gösterir.

Arkaik Dönem Kent Duvarı

Varlığını Herodotos'tan bildiğimiz Foça'daki en eski kent duvarının, Arkaik Dönem kentinin çok büyük olması nedeniyle çok geniş bir alanı çevirmiş olacağı sonucuna vardık. Bunun üzerine kentte yapılan araştırmalarda, Arkaik Dönem kent duvarlarının Foça'nın doğusundaki tepeler üzerinden geçtiği anlaşıldı. Bu tepeler üzerindeki kayalara oyulmuş sur

yataklarının izleri, Felix Sartiaux tarafından merdiven olarak algılanmıştı; ancak yaptığımız araştırmalar sonucunda, gerek Değirmenli Tepenin, gerekse Altın Mağarası Tepesinin üzerindeki merdiven biçimindeki kayalara oyulmuş oyukların, gerçekte Arkaik Dönem sur taşlarının yerleştirildiği yatak izleri olduğu anlaşıldı. Arkaik Dönem kent duvarları ile ilgili kazı çalışmalarında bulunmak üzere Maltepe'de kazılar yapmaya karar verdik. Maltepe'de ilk bilimsel çalışmalar 1953-1955 yılları arasında Akurgal tarafından Nezih Fıratlı ile birlikte yapıldı. Yukarıda da sözünü ettiğimiz üzere burada yapılan sondajlar sonucunda, Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde geniş bir yerleşimin bulunduğu ve ele geçen çanak çömleklerle M.Ö. 6. yüzyıl ve öncesine ait kültür katmanlarının varlığı ileri sürülmüştü. Oysa bizim yapmış olduğumuz kazılarda buranın bir höyük değil bir tümülüs olduğu anlaşıldı ve içerisinde de Herodotos'un sözünü ettiği ünlü sur duvarları ortaya çıkarıldı (Res. 3)²⁹. Maltepe'deki kazılar sonucunda Herodotos'un sözünü ettiği o ünlü surlar, bütün görkemi ile dünyanın gözü önüne serildi. M.Ö. 590-580 yılları arasında yapıldığını sandığımız bu duvarların uzunluğu 5 km den çok daha fazla idi. Bu surlarla birlikte kent kapısı da ortaya çıkarıldı (Res. 4). Pers'lerin Phokaia'yı aldığı M.Ö. 546 yılları sırasında yapmış oldukları hücumlarda yanan kapı, atılan mancınık gülleleri ve ok uçlarıyla birlikte olduğu gibi elimize geçti. Böylelikle bir Pers yangın tahrip tabakası, kesin olarak Ionia'da yapılan kazılarda ortaya çıkarılmış oldu. Kent kapısının tabanı üzerinde *in situ* durumunda ele geçen gülle de taştan yapılmış tarihi bilinen eski mancınık güllesiydi. Kentin surlarının bu denli uzun olması, Phokaia'nın M.Ö. 6. yüzyıl başlarında dünyanın en önemli ve en büyük kentlerinden biri olduğu gerçeğini de ortaya koyar.

²⁶ Özyiğit 1995d, 432-437, Çiz. 5, Res.7-12; Özyiğit 1997 1-4, Çiz. 1, Res. 1-7; Özyiğit 1998a, 3-4, Çiz. 1, Res. 1-7.

²⁷ Özyiğit 1991, 129.

²⁸ Özyiğit 1997, 5-9, Çiz. 2-5, Res. 8-15; Özyiğit 1998a, 770-772, Res. 18-22.

²⁹ Özyiğit 1993, 1-22; Özyiğit 1994, 77-109; Özyiğit 1995a, 50-55.

Athena Tapınağı Kazıları: Yukarıda da söylendiği gibi, Phokaia'da Athena Tapınağı'nın yeri ilk kez Akurgal tarafından saptandı. İkinci dönem kazılarına kadar yeri bilinmeyen Athena Tapınağı'nın, Akurgal'ın yaptığı kazılar sonucunda yarımada'nın kuzey ucunda, bugünkü eski ortaokul yapısının bulunduğu alanda olduğu anlaşıldı. 1970'lerden sonra terk edilen Foça'da ikinci dönem, yani Akurgal kazıları sırasında yapılan açmalar, 1979 yıllarına kadar açık kaldı; ancak 1979'da okul idaresi bu açmaları kapattı. Aradan yaklaşık 20 yıl geçtikten sonra, son dönem kazıları sırasında Athena Tapınağı tarafımızdan 1998 yılında yeniden ele alındı ve Tapınağın batısında kazılara yeniden başlandı (Res. 5). 1998-2000 yılları arasında yapılan kazılarda önemli sonuçlara ulaşıldı. Tapınağın bir *podium* üzerinde durduğu, bu *podium*un tam bir dikdörtgen plana sahip olmadığı anlaşıldı. 50 m uzunlukta olan bu *podium*un duvarlarının dikdörtgen, büyük bloklarla yapıldığı ve bunların taş stilinin de Maltepe'de ortaya çıkartılan Arkaik Dönem kent duvarının stili ile aynı olduğu görüldü. İkinci dönem kazıları sırasında Hellenistik Dönem duvarları diye nitelenen bu *podium* duvarlarının, gerçekte Tapınağın ilk evresine ait olan *podium* duvarları olduğu son kazılar sırasında anlaşıldı³⁰. Tapınağın batısında yapılan kazılarda yine çok sayıda tuf taşından sütun tamburlarına rastlandı. Ayrıca mermerden mimari parçalar da bulundu. Buna göre Arkaik Dönem'de, ilk evrede tapınağın tuf taşından Ion düzeninde, Roma Dönemi'nde ise mermerden Korinth düzeninde yapıldığı anlaşıldı ve bu çalışmalarda Arkaik Dönem kent duvarı ile Athena Tapınağı'nın tarihlerinin çağdaş oldukları veya çok yakın oldukları anlaşıldı. Buna göre M.Ö. 6. yüzyılın ortalarına doğru tarihlenen Tapınağın daha eskiye, aynı yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmış olduğu ortaya çıktı; ancak Akurgal'ın yaptığı kazılar olmasaydı ve O bu Tapınağın yerini keşfetmemiş olsaydı bu sonuçlara daha sonraları da varılamayacaktı.

³⁰ Özyiğit 2000, 33-35, Res. 1-4; Özyiğit 2001, 1-3, Çiz. 1, Res. 1; Özyiğit – Erdoğan 2000, 11-13.

Athena Tapınağı'nın Bulunduğu Yarımada Bir Ada mı?

Titus Livius'un sözünü ettiği *Bakkheion* (*Bacchium*) adasının³¹ bir görüşe göre Athena Tapınağı'nın bulunduğu yarımada'nın olduğu sanılmıştı. Titus Livius'un yazdıkları yanlış yorumlanarak bu adanın kayıpla birleşerek yarımada biçimine dönüşmüş olduğu sonucuna varılmıştı³². Bu adadan Plinius *Bacchina* olarak söz eder³³. İkinci dönem kazıları sırasında 1952-1955 yılları arasına rastlayan bir zamanda yarımada'nın bir ada mı, yoksa yarımada mı olduğunu saptamak amacıyla kıstakta sondaj yapılmış (B Açması) ve 1.60 m derinlikte kum tabakası bulunarak bu noktanın Roma Dönemi'nde deniz olduğu sonucuna varılmıştı³⁴. Kanımızca bu kum tabakaları dağlardan gelen derelere ait olmalıdır. Sartiaux'un kazıları sırasında da jeoloji araştırmaları için bir takım sondajlar yapıldı³⁵. Sartiaux Titus Livius'un metinlerinde karışıklık olduğundan söz ederek, kayalık bir ada olan Hagios Georgios Adası'nın (İncir Adası) hiçbir zaman yapılarla kaplı olmayacağını ifade eder; bu nedenle Sartiaux bu adanın Livius'un tapınaklar ve heykellerle süslü *Bakkheion* Adası olmayacağı görüşündedir³⁶. Oysa Titus Livius *Bakkheion* Adasının yerini bize açık olarak gösterir. Livius'un bu adanın Phokaia'lının kentine yakın olduğundan, tapınak ve heykellerle süslendiğinden, ayrıca, Roma'lının donanmayla Phokaia'dan adaya dönecekleri kadar bir uzaklıkta olduğundan söz eder³⁷. Yapılan araştırmalarda İncir Adası'nda çok sayıda kayalara oyulmuş kutsal alan bulundu. Kanımızca Titus Livius'un sözünü ettiği *Bakkheion* Adası, bugünkü İncir Adası olmalıdır; çünkü bu

³¹ Livius, XXXVII, 21.

³² Sartiaux 1952, 8, 12.

³³ Plinius, N.H. V 138.

³⁴ Akurgal 1956b, 33-34.

³⁵ Sartiaux 1921, 122 vd.

³⁶ Ibid, 127-128.

³⁷ Bkz. dipnot 30.

ada Livius'un tanımına uyar³⁸. Ayrıca kıstak bölümünde modern yerleşim için 2002 yılında yapılan kanalizasyon çalışmalarında yerleşimin var olduğu ve buranın kesinlikle bir ada olamayacağı anlaşıldı.

Tiyatro Kazıları

Kent surlarının geçtiği yerler yaklaşık olarak saptandıktan sonra, bu geniş sınırların içerisinde önemli yapıların bulunması gerektiği düşüncesinden hareket edilerek, tiyatronun bulunduğu yer araştırıldı. 1990 yılındaki çalışmalarımız sırasında kenttiyatrosunun Değirmenli Tepenin kuzeybatı yamacında olması gerektiği düşüncesindeydik. Nitekim 1991 yılında apartman inşaatlarının yapılacağı bu yerde, inşaatların başlamasından hemen önce kazı çalışmalarına başladık ve mal sahipleri bizi durduruncaya kadar tiyatroyu bulmuştuk. Bulunan tiyatronun, kazılar sonucunda Anadolu'nun en eski tiyatrosu olduğu anlaşıldı (Res. 6)³⁹. Yapılan çalışmalarda tiyatronun kuzeydeki analemma duvarı ile caveadan birkaç sıra çıkartıldı. Tiyatro, kendi ana dolgusu içerisinde gelen seramik buluntular, oturma basamaklarının altında *in situ* durumunda ele geçen bir Phokaia sikkesi, analemma duvarının stili ve oturma basamaklarının profili ile M.Ö. 340-330 yıllarına tarihlendi. Özellikle basamak profillerinin Erythrai tiyatrosununkilere benzerliği dikkat çeker; bu nedenle Erythrai tiyatrosunun buna göre M.Ö. 4. yüzyılın belki de son çeyreğinde yapılmış olduğu ortaya çıkar.

Kybele Kutsal Alanları

Son dönem kazı çalışmaları sırasında Tanrı Kadın Kybele'nin öneminin Phokaia için çok büyük olduğu ortaya çıktı. Yapılan çalışmalarda antik kentin birçok yerinde ve adalarda Kybele ile ilgili kutsal alanlar bulundu. Böyle-

likle Tanrı Kadın Kybele'ye Athena ile birlikte Phokaia'da saygı gösteriliyordu. 1993 yılında Athena Tapınağı'nın kuzey yamacında Liman Kutsal Alanı olarak adlandırığımız deniz kıyısında Kybele'ye ait bir tapınım alanı ortaya çıkarıldı (Res. 7)⁴⁰. M.Ö. 580 yıllarına tarihlediğimiz Liman Kutsal Alanı, 1994 yılında düzenlenerek sergilemeye açıldı⁴¹. Öte yandan Phokaia önlerindeki *Bakkheion* olduğunu sandığımız İncir Adası ile Orak Adası'nda da Tanrı Kadın ile ilgili araştırmalarda bulunuldu. Bunun dışında tiyatronun bulunduğu Değirmen-tepe'de de yine kazı çalışmaları yapıldı⁴².

Arkaik Dönem Güney Nekropolis ve Sunaklar Alanı Kazı Çalışmaları

Akurgal tarafından ikinci dönem kazıları sırasında Arkaik Kent'in nekropolisi arandı; ancak bulunamadı. Son dönem kazıları sırasında kentti bu denli büyük olduğu saptanınca Arkaik Dönem'e ait nekropolisin aranması şart olmuştu; ancak Arkaik Dönem nekropolisi III. Derece Arkeolojik Sit Alanlarında kaldığı için inşaat kazıları ile ortaya çıktı. 1997 yılında İzmir Arkeoloji Müzesinin kazılarıyla kentti kuzey ucunda pişmiş topraktan birtakım lahitlerin varlığına rastlandı. Ne yazık ki bunlar bilimsel nitelikte kazılar olmadığı için gereken bilgi yeterince alınamadı. Daha sonra 1998 yılından itibaren kentti güneyinde, Atatürk Mahallesiinde, Sevgi Caddesi üzerinde yapılan modern yerleşimle ilgili kanalizasyon çalışmaları sırasında kentti Arkaik nekropolisine (Res. 8) ve Arkaik Dönem sunaklarına (Res. 9) rastlandı⁴³. Bu kazılar-

³⁸ 19. yüzyılda Hagios Georgios (St. Georges) Adası olarak isimlendirilen bu ada, eski haritalarda da Bakkheion olarak adlandırılır: Papadopoulos (Kerameus) 1879, (Sondaki G. Weber'in haritası).

³⁹ Özyiğit 1993, 1-22.

⁴⁰ Özyiğit 1995d, 426-432, Çiz. 2, Res. 1-6; Özyiğit 1995a, 55-58.

⁴¹ Özyiğit 1996, 4-5, Çiz. 1-3, Res. 1-7.

⁴² Özyiğit 1998a, 765-770, Res. 8-17; Özyiğit 2000, 34-36, Res. 5-7; Özyiğit 1995b, 152-156; Özyiğit – Erdoğan 2000, 16-23.

⁴³ Özyiğit 2000, 38-39, Çiz. 1-2, Res. 8-13; Özyiğit 2001, 3-5, Çiz. 2-4, Res. 2-10; Özyiğit – Erdoğan 2000, 14-16.

da Mısır buluntuları dahi ele geçirildi; fakat kentin önemli bir caddesi olması nedeniyle kazılara uzun süre devam edilemedi ve açmalar kapatılmak zorunda kalındı.

Pers Mezar Anıtı

Foça'nın 7 km doğusunda, İzmir-Foça karayolunun kuzeyinde bulunan Perslere ait anıt mezar, birçok uzman tarafından incelendi. Prof. Akurgal da yine bu mezara ilgi duyanlardan biriydi. Tarafımızdan 2000 yılında ele alınan bu anıt mezar önce kazısı, daha sonra restorasyonu ve en son da çevre düzenlemesi yapılarak bir yıl boyunca sürekli çalışıldı ve 2001 yılında sergilemeye açıldı (Res. 10). Yapılan kazılarda ve incelemelerde önemli sonuçlara ulaşıldı⁴⁴. Buna göre çeşitli bilim adamları tarafından M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllara tarihlenen bu anıt mezarın, M.Ö. 546 yılında yapılmış olması gerekiyor. Persler'in Sardes'i düşürdükten sonra Phokaia'yı almadan az önce Phokaia önlerinde yapmış olduklarını sandığımız bu anıt mezar, Kyros tarafından yaptırılmış olmalıdır. Yine İran'da Pasargadae'da Kyros tarafından yaptırılan kendi mezarı ile Süleyman Zindanı diye anılan Ateş Tapınağı ve Nakş-i Rüstem'deki Ateş Tapınağının kapı üzeri süslemeleri tamamen Pers Mezar Anıtının yalancı kapısının üzerindeki süslemelere benzer. Bize göre Phokaia Anıt Mezarı hep-sinden daha eski olup, onların öncüsüdür. Perslerin Foça önlerindeki bu anıt mezarda denedikleri süslemeler, daha sonra İran'da kendini gösterir. Belki de bu anıt mezar, Ksenophon'un sözünü ettiği Sardes savaşında ölen Susa kralı Abradatas ile kocasının ölümü üzerine intihar eden güzel karısı Pantheia için Kyros tarafından yaptırılmıştı.

İkinci dönem kazıları, son dönem kazıları için bir hareket noktasını ve programını oluşturdu. M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında Phokaia'nın önemi, Akurgal tarafından diğer İon kentleri ile birlikte birçok kez vurgulandı. Son dönem kazılarının sonuçları da bu görüşü doğrular. Phokaia M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında en görkemli zamanını yaşar. Bu zamanda kent en büyük sınırlarına ulaşır. M.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreğinde kentin etrafı 7-8 km'ye varan büyük bir surla çevrilmişti. Ayrıca Athena Tapınağı da yine bu zamanda yapılmış olmalıydı. Antik kentin yayılım alanı ise büyüktü ve asıl yerleşimin yarımada değil anakarada olduğu Son dönem kazıları sırasında anlaşıldı. Yine bu zaman Phokaia, Miletos ile birlikte dünyada en çok koloni kuran Kent Devleti idi. Böylelikle bugünkü Batı Uygarlığını kuran İonların da en büyük kentlerinden biri, belki de en büyük kentiydi. Böylesine büyük bir kentin kültürel alandaki önemi de oldukça fazla olmalıydı. Nitekim Anadolu'nun en eski tiyatrosunun Phokaia'da bulunuşu da bir tesadüf değildir. Antik Phokaia'nın üzerinde modern yerleşimin olmasına karşın, yukarıda anlatıldığı üzere son dönem kazıları sırasında çok önemli sonuçlara ulaşıldı.

Prof. Dr. Ömer Özyiğit
Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
35100 Bornova – İZMİR
e-mail: phokaia_excavations@hotmail.com

⁴⁴ Özyiğit 2002, 181-187.

Resimlerin Listesi

- Resim 1.** Phokaia İlk Yerleşim Alanı. M.Ö. 3. Bin - Arkaik Dönem arası kalıntıları.
- Resim 2.** Ana karada Antik Dönem yerleşimi. M.Ö. 7. yüzyıldan Erken Bizans Dönemi arası yerleşim katmanları. Mozaikli Alanda bu bölüm, 1992-1993 yıllarında ortaya çıkarıldı
- Resim 3.** Arkaik Dönem kent duvarı. M.Ö. 590-580 yılları.
- Resim 4.** Arkaik Dönem kent kapısı. M.Ö. 546 yılında Persler tarafından tahrip edilmiş. Perslerin attığı bir mancınık güllesi *in situ* durumda taban üzerinde görülüyor.
- Resim 5.** Athena Tapınağı. Batı *podium* duvarından bir görünüş. M.Ö. 6. yüzyılın ilk çeyreği.
- Resim 6.** Tiyatro oturma basamaklarından bir görünüm. M.Ö. 340-330 yılları. Varlığı ilk kez 1991 yılı kazıları sırasında keşfedildi.
- Resim 7.** Athena Tapınağı'nın kuzey yamacında yer alan Liman Kutsal Alanı. Olasılıkla Tanrı Kadın Kybele için yapılmış. M.Ö. 580 yılları.
- Resim 8.** Arkaik Dönem Güney Nekropolis Alanından bir görünüm.
- Resim 9.** Arkaik Dönem sunağı. Güney Nekropolis Alanı. M.Ö. 6. yüzyılın başları.
- Resim 10.** Pers Mezar Anıtı. Onarımdan bir görünüm. M.Ö. 546. Olasılıkla Büyük Pers Kralı Kyros tarafından yaptırılmış.